

Póly a polarita komunálních velkoměstských stranických soustav v České republice: případ Prahy, Brna a Ostravy 1994–2002

STANISLAV BALÍK*

Abstract: Poles and Polarization of Municipal Party Systems in Big Cities in Czech Republic: the Case of Prague, Brno and Ostrava 1994–2002

The article is looking at the hypothesis whether we can find any differences – especially in the terms of poles configuration – in the municipal party systems of the towns of Prague, Brno and Ostrava, even though there are some basic agreements. The main agreement of all the three municipal party systems can be seen in the fact that during the three monitored periods there was a main partial-political pole of right-centred ideological orientation – ODS in function. None of the systems was symmetrical in the area of the pole configuration. Neither of them is showing – for the time being – the marks of rigidity in sense of „frozen“ partial interactions and structures. Still, we should be aware of this „rigidity“ when talking about the town of Prague, where the situation is coming close to the one described before, mainly due to the relations of the right-centred and centred sector.

Our main effort was to bring the concept of the party polarization and the poles of the partial-political interactions forward to the communal level – in part, at least. Of course, it should be understood that those concepts cannot be applied to the field of the communal politics in general. We are sure that the prospective extension of this research study containing another big towns of the Czech Republic may bring remarkable results.

Keywords: poles, polarization, municipal party systems, political parties, Czech Republic, Prague, Brno, Ostrava

Výzkum systému politických stran v České republice se pohřbívá věnuje takřka výhradně pouze jediné (protože nejdůležitější) rovině – úrovni nejvyšší: interakcím politických stran v legislativní a exekutivní oblasti. Důvodů, jež zapříčiňují tento stav, je celá řada. Nižší úroveň krajských samospráv je prozatím natolik „mladá“, že zkoumání případných specifík krajských stranicko-politických systémů představuje mrhání časem a energií, především kvůli takřka nulové vypovídací hodnotě vyplývající z minimálního počtu volebních klání, jež by (pře)konfigurovala krajské stranické systémy. Ve vznikajících stranických vazbách na krajské

* Autor pracuje na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, Gorkého 7, 602 00 Brno, tel. 541 615 122; e-mail: balik@fss.muni.cz

úrovni rovněž hraje značnou roli zatím poměrně vyostřený vztah krajských zastupitelských orgánů ke státnímu aparátu. Ten v podmínkách značně nepřipravené reformy veřejné správy, kdy na kraje ochotně převádí fakticky jen problematické resorty, představuje „společného nepřítel“, který sjednocuje krajskou stranickou reprezentaci.

Ignorance výzkumu stranických interakcí na komunální úrovni již ovšem tak snadno ospravedlnitelná není. Jednak již od roku 1990 proběhly troje volby v podmínkách klasického stranického soupeření,¹ takže je splněna podmínka alespoň trojích volebních aktů nezbytných k „usazení“ systému a k následnému relevantnímu výzkumu, jednak komunální reprezentace minimálně velkých měst funguje po dvanáctileté demokratické periodě dle svěbytných, nikoli však nelogických zákonů.

V této stati se chceme pokusit aplikovat koncept stranicko-politických pólů na komunální stranické systémy tří největších městských samospráv v České republice – hlavního města Prahy, Brna a Ostravy. Pozornost bude zaměřena na výsledky trojích komunálních voleb (1994, 1998, 2002), na pozici jednotlivých formací po těchto aktech a na následné interakční vztahy mezi jednotlivými aktéry. *Ověříme předpoklad, že komunální stranické systémy Prahy, Brna a Ostravy se (především kvůli specifickým společenským strukturám jednotlivých měst) na jedné straně vzájemně částečně liší, zejména co se týče síly jednotlivých pólů a podoby jednotlivých interakčních pólů; na druhé straně ovšem předpokládáme, že v zásadních rysech tyto soustavy odpovídají základním konfiguracím českého stranického systému. Považujeme komunální politiku ve velkých městech za politiku „se vším všudy“, jež navíc nemůže nebýt ovlivněna politikou celostátní, tudíž předpokládáme, že tato lokální uspořádání devadesátých let XX. století a počátku XXI. století budou vykazovat alespoň minimální míru polarizace v tom smyslu, že bude možno identifikovat alespoň dva relevantní ideově nespřízněné, vzdálené póly. Jelikož se jedná o skutečné, živé, systémy, předpokládáme, že bude možno pozorovat jejich vývoj, pohyb v čase a prostoru.* Metodologicky vychází tato stať ze studie Maxmiliána Strmisky „Póly a polarita v postautoritářských multipartismech. Polarita, centrismus a transformace ‚středu‘ ve stranicko-politických soustavách Řecka, Španělska a Portugalska“ (Politologický časopis 1/2001), při vědomí možné problematičnosti aplikace přístupů původně užitých na zkoumání celostátních stranických systémů jednotlivých postautoritářských zemí ve sféře českých komunálních stranických subsystémů. Nicméně nezpracovanost, ba netknutost tématu českých municipálních stranicko-politických soustav samotných (o výzkumu jejich polaritě ani nemluvě) nás vede k přesvědčení, že by tento pokus měl být proveden.

Krátkou poznámku si úvodem zaslouží snad ještě výběr konkrétních příkladů. Prvním (nezamčeným) kritériem je jejich velikost – jedná se o tři stranicko-politická uspořádání největších měst České republiky. Dále – pomínout hlavní město, v němž je soustředěna více než desetina obyvatelstva a jež navíc v českých podmínkách díky svému postavení skutečně „přirozeného“ centra hraje výraznou roli, není možné. Brno se nabízí díky své privilegované pozici v rámci Moravy, Ostrava díky těmž v kontextu Slezska (byť si jsme samozřejmě vědomi velmi slabé mobilizační kapacity „slezanství“). Ostrava je navíc typickým představitelem průmyslového centra se všemi záležitostmi s touto charakteristikou spojenými (včetně problémů restrukturalizace průmyslu spojených se změnou struktury trhu práce a reakcí zúčastněných sociálních a politických aktérů). Tato velká města byla vybrána také z důvodu určité „opatrnosti“ – přinejmenším zde panuje určitá jistota, že strany v tomto prostředí alespoň částečně plní určité úkoly a funkce a nejsou pouhými prázdnými (eventuálně od celostátních organizací

odvozenými) strukturami. Jsme si vědomi, že rozdíly mezi jednotlivými regiony rozhodně nemají v českomoravských podmínkách kapacitu k vybudování zcela rozdílných interakčních vzorců, svébytných stranických subsystémů, nezávislých na chování celostátních stranických reprezentantů.

V průběhu čtyř let následujících po zakladatelských volbách 1990 došlo ke krystalizaci stranických struktur nejen na celostátní, ale i na komunální úrovni. Již volby 1994 tak můžeme považovat za první, zkoumání bez výhrad podrobitelný případ. Ačkoli český obecní systém zná institut předčasných voleb, v žádném ze tří zkoumaných měst k nim v letech 1994–2002 nedošlo.² Máme tedy k dispozici konfiguraci tří volebních období, které podrobíme analýze. Pro úplnost je třeba zmínit podobu komunálního volebního zákona, který má značný vliv na výslednou podobu reprezentace voličů. Jednalo se o poměrný systém s formulí Saint-Laguë bez uzavírací klauzule, resp. s přirozenými prahem reprezentace. Po změně volebního zákona z roku 2001 se jedná o poměrný systém s d'Hondtovou formulí a pětiprocentní uzavírací klauzulí. Změna zřejmě napomohla ukončit období „nadreprezentace“ malých, méně úspěšných subjektů.

Jednotlivé aktéry nejprve zařadíme do jednoduše vymezených pěti sektorů odpovídajících levici – levému středu – středu – pravému středu – pravici. Zařazení je provedeno na základě vlastní analýzy sebeidentifikace stran. Největší problém představuje v tomto smyslu Unie svobody, již v jejích prvních volbách řadíme do prostoru pravého středu, zatímco v roce 2002 již reflektujeme její posun směrem ke středové pozici. Druhý problém metodologického rázu je spojen s otázkou relevance jednotlivých stranicko-politických uskupení. V zájmu udržení alespoň minimální přehlednosti předložených schémat nebylo možné do nich zahrnout všechny subjekty disponující zastupitelským mandátem – při neexistenci uzavírací klauzule jich ve volbách 1994 a 1998 bylo početně. V zájmu srovnatelnosti výsledků všech tří voleb byla hranice relevance stranicko-politických formací stanovena na 5 %, s jedinou výjimkou v případě brněnských voleb 1994.

1. Praha

Tabulka č. 1 – relevantní politické strany v pražském zastupitelstvu a jejich ideové zařazení

	Levice	Levý střed	Střed	Pravý střed	Pravice
Praha 1994	KSČM	ČSSD		ODS, ODA, DEU	
Praha 1998	KSČM	ČSSD	4K	ODS	
Praha 2002	KSČM	ČSSD	US-DEU; ED	ODS	

Relevantní politické strany v pražském zastupitelstvu se víceméně kryjí s relevantními stranami celostátními. Na základě studia konkrétních výsledků je důležitá především výrazná dominance pravicových uskupení (viz příloha), jež se ovšem prozatím s každými dalšími volbami zmenšuje. S výjimkou se setkáváme také v posledním povolebním období, kdy je výrazným pólem (druhým ze tří hlavních) strana v celostátní politice neetablovaná – Evropská demokratická bývalého pražského primátora Jana Kasla.

Tabulka č. 2 – póly a jejich rozlišení v pražském komunálním stranickém subsystému

	Levice	Levý střed	Střed	Pravý střed	Pravice
Praha 1994	x	x		X x x	
Praha 1998	x	X	X	X	
Praha 2002	x	X	x x X	X	

V Praze se nesetkáváme se symetrickou konfigurací pólů ani v jednom ze tří období. Žádné z nich ovšem není unipolární, vždy lze identifikovat alespoň čtyři póly. Ne každý z nich je ovšem hlavní. V prvním období se setkáváme pouze s jediným hlavním pólem reprezentovaným ODS – ta je zprava „kryta“ vedlejšími póly – ODA a DEU (ta ovšem na prahu významnosti). Zajímavá je, především v komparaci s brněnskou a ostravskou stranickou soustavou, absence relevantní středové síly v období 1994–1998. Pro toto období je charakteristické vyrovnané postavení KSČM a ČSSD, z nichž žádná nemá sílu stát se dalším hlavním pólem. To se daří až v roce 1998 ČSSD, ovšem zároveň s ní také středové Čtyřkoalici (4K) – spojení KDU-ČSL, US, DEU a ODA. Následná velká koalice představitelů dvou ideově vzdálených pólů – ČSSD a ODS – byla vyvolána jejich společným negativním postojem vůči 4K, pramenícím zčásti ze zkušeností celostátních. (Ovšem pozice ČSSD v Praze může vést také k otázce, zda vůči svému koalici partnerovi nevystupuje v pozici vedlejšího pólu, pozici v zásadě subalterní...) Čtyřkoalice byla v dalším období, po faktickém „pražském zbezvýznamnění“ všech svých členských stran nahrazena v pozici středového pólu Evropskými demokraty. Pozice KSČM je zcela izolovaná bez reálné naděje na brzké ukončení „politické karantény“. Od roku 1998 tak máme co do činění s polarizovaným systémem s třemi hlavními a několika vedlejšími póly.

2. Brno

Tabulka č. 3 – relevantní politické strany v brněnském zastupitelstvu a jejich ideové zařazení

	Levice	Levý střed	Střed	Pravý střed	Pravice
Brno 1994	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL; MNS; HSMS	ODS; ODA	
Brno 1998	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	US; ODS	
Brno 2002	KSČM	ČSSD; SZ	KDU-ČSL	ODS	

V Brně jsou s výjimkou pravicových stran pokryty ve všech sledovaných obdobích všechny ideové sektory. Jejich skladba je do značné míry obdobná celostátní rovině odpovídající konkrétnímu období, ovšem s několika málo diferencemi. Předně to je zastoupení „moravistických“ stran jak již před sledovaným obdobím, tak v letech 1994–1998 (více viz níže). Za druhé to je neexistence společného předvolebního čtyřkoalicičního bloku v roce 1998. Třetím rozdílem (potenciálně významným) je nástup Strany zelených v roce 2002, i když v tomto případě, s vědomím, že se jedná o první, a tudíž nezopakovaný volební úspěch této formace, je nutné zachovat badatelskou střizlivost. S pražským modelem spojuje a od Ostravy odlišuje Brno převaha pravicových subjektů. Ovšem na rozdíl od Prahy spolu tyto subjekty bezproblémově komunikují a vytvářejí ideově relativně homogenní koalici.

Tabulka č. 4 – póly a jejich rozlišení v brněnském komunálním stranickém subsystému

	Levice	Levý střed	Střed	Pravý střed	Pravice
Brno 1994	x	x	xx	Xx	
Brno 1998	x	X	x	xX	
Brno 2002	x	Xx	x	X	

Zvláštností brněnského stranického systému v prvním období je „přežívání“ složeného pólu „moravistických“ stran, jež si své hvězdné chvíle odbyly v prvních dvou letech devadesátých let dvacátého století. Mezi relevantní strany a mezi vedlejší stranické póly jsou zařazeny přesto, že ani jedna z nich nezískala více než 5 % hlasů – jejich součet dohromady však činí 7,66 %, a proto považujeme za vhodné jejich zahrnutí do daného schématu. Podobně jako v případě Prahy se setkáváme s multipolárním uspořádáním. Na rozdíl od hlavního města se však ani v jednom období neetablovaly tři hlavní póly – po úvodní dominanci středopravého pólu nastalo období bipolární logiky fungování (nic na tom nemění fakt účasti obou představitelů hlavních pólů v městské radě v letech 1994–1998). KDU-ČSL vystupovala po celé období v pozici centristického vedlejšího pólu středopravicové ODS, přičemž tento vztah, jak se zdá, oběma subjektům vyhovoval. Na pravém středu bylo možno pozorovat faktickou náhradu ODA US-DEU v roce 1998. Je otázkou, zda nebyl neúspěch US-DEU v roce 2002 náhodou způsoben úspěchem SZ (i když hovoříme o rozdílu o málo větším než jedno procento). V tom případě bychom byli svědky zajímavého „stěhování“ jednoho vedlejšího pólu ze středopravé pozice, přes takřka středovou, až po levostředovou, a to v rámci pouhých tří volebních aktů. Pozice druhého hlavního pólu (ČSSD) se zdá po jeho dočasném úspěchu z roku 1998 otřesená, ovšem nelze jednoznačně rozhodnout, do jaké míry se jedná o pouhé krátkodobé odvrácení přízně voličů způsobené pravděpodobně předvolebními machinacemi uvnitř strany. Brněnský stranický systém je vzhledem k pražskému a ostravskému relativně nejméně polarizovaný.³

3. Ostrava

Tabulka č. 5 – relevantní politické strany v ostravském zastupitelstvu a jejich ideově zařazení

	Levice	Levý střed	Střed	Pravý střed	Pravice
Ostrava 1994	KSČM	ČSSD	SN ?; KDU-ČSL	ODS, ODA	SPR-RSČ ?
Ostrava 1998	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS	
Ostrava 2002	KSČM	ČSSD	SN ?; KDU-ČSL	ODS	

Pozn.: Otazník značí nejistotu autora, co se týká jednoznačnosti zařazení označených subjektů do konkrétního ideového prostoru.

Ostrava je ze všech tří zkoumaných měst nejzajímavějším příkladem. Setkáváme se zde se dvěma výraznějšími volebními úspěchy nezávislých kandidátek (ovšem je otázkou, zda by

nebylo možné pražskou „listinu Jana Kasla“ považovat za fenomén vycházející z obdobných kořenů jako jiné, „běžné“ nezávislé kandidátky) – v roce 1994 a 1998. Jedině zde dosáhla v roce 1994 radikální SPR-RSČ, jakožto představitelka extrémně pravicového sektoru, výraznějšího úspěchu. Podobně jako v Brně je prostor středu obsazen malou formací (malými formacemi), mezi nimiž však chybí Unie svobody, která zde nikdy nezískala přes pět procentních bodů. Pozice KSČM zde byla a je ze tří zkoumaných měst z hlediska voličské základny nejsilnější.

Tabulka č. 6 – póly a jejich rozlišení v ostravském komunálním stranickém subsystému

	Levice	Levý střed	Střed	Pravý střed	Pravice
Ostrava 1994	X	x	xx	X	x
Ostrava 1998	x ?	X	x	X	
Ostrava 2002	X	X	xx	X	

Na rozdíl od Prahy a od Brna, s nimiž Ostravu pojí multipolární uspořádání, se již v prvním sledovaném období setkáváme s existencí dvou ideologicky ostře vyhraněných pólů (ODS a KSČM). Podobně jako v Brně zde neexistoval a neexistuje svébytný hlavní středový pól, setkáváme se pouze s pólem (póly) vedlejším(i). V roce 1998 došlo k výměně nositele druhého hlavního pólu – stala se jím ČSSD, i když by se dalo s jistou dávkou opatrnosti hovořit o tom, že KSČM zůstala hlavním pólem a že se zde tedy již v tomto období jednalo o tripolární strukturu. To již platí bez jakýchkoli pochybností od roku 2002, kdy došlo k uzavření spojení rozprostřených od levice po střed proti hlavnímu středopravicovému pólu a kdy byla prolomena třináctiletá izolace KSČM. Z komunistů se tak stal respektovaný a uznávaný (a přitom nikoli vedlejší) pól stranického uspořádání – bez jejich podpory by nebylo možné levicovou, či levostředovou městskou radu sestavit. KDU-ČSL a sdružení nezávislých v roli vedlejších středových pólů podporují po volbách 2002 výše uvedené spojení, ODS zůstala poprvé (a fakticky sama) v opozici. V případě Ostravy tak můžeme hovořit o silně polarizovaném systému, v němž lze identifikovat tři hlavní a dva vedlejší póly. Oproti roku 1994 se již nesetkáváme s radikálně pravicovým, byť vedlejším, pólem.

Tabulka č. 7 – vybraná pole stranicko-politických interakcí, statut/klasifikace aktérů (hlavní a vedlejší póly, menší relevantní strany), asymetričnost vztahu

vybraná pole stranicko-politických interakcí	1994–1998	1998–2002	od 2002
ČSSD-KSČM Praha	vztah dvou vedlejších pólů, meziblokový char.	vztah hlavního a vedlejšího pólu, meziblokový char.	vztah hlavního a vedlejšího pólu, meziblokový char.
ČSSD-KSČM Brno	vztah dvou vedlejších pólů, meziblokový char.	vztah hlavního a vedlejšího pólu, meziblokový char.	vztah hlavního a vedlejšího pólu, meziblokový char.

ČSSD-KSČM Ostrava	vztah vedlejšího a hlavního pólu, meziblokový char.	vztah vedlejšího a hlavního pólu, meziblokový char.	vztah dvou hlavních pólů, převážně vnitroblokový char.
ODS-ČSSD Praha	vztah hlavního a vedlejšího pólu, meziblokový char.	vztah dvou hlavních pólů, snad vnitroblokový char.	vztah dvou hlavních pólů, meziblokový char.
ODS-ČSSD Brno	vztah hlavního a vedlejšího pólu,	vztah dvou hlavních pólů, meziblokový char.	vztah dvou hlavních pólů, meziblokový char.
ODS-ČSSD Ostrava	vztah hlavního a vedlejšího pólu,	vztah dvou hlavních pólů, meziblokový char.	vztah dvou hlavních pólů, meziblokový char.
ODS-Střed Praha	x	vztah dvou hlavních pólů, meziblokový char.	vztah dvou hlavních pólů, obtížně určitelný char.
ODS-Střed Brno	vztah hlavního a vedlejšího pólu, meziblokový char.	vztah hlavního a vedlejšího pólu, vnitroblokový char.	vztah hlavního a vedlejšího pólu, vnitroblokový char.
ODS-Střed Ostrava	vztah hlavního a vedlejšího pólu, vnitroblokový char.	vztah hlavního a vedlejšího pólu, vnitroblokový char.	vztah hlavního a vedlejšího pólu, meziblokový char.

V souvislosti s uvedenou tabulkou, v níž neuvádíme zdaleka všechna interakční pole, ale jen ta nejzajímavější, uveďme několik postřehů. V devíti interakčních polích ČSSD – KSČM jde pětkrát o vztah hlavního a vedlejšího pólu s meziblokovým charakterem. Dvakrát (v prvním sledovaném období) jde o vztah dvou vedlejších pólů s meziblokovým charakterem, jednou o vztah vedlejšího a hlavního pólu s meziblokovým charakterem. Jednou je ovšem prolomen stávající úzus a setkáváme se se vztahem dvou hlavních pólů, jenž má, dle našeho názoru převážně vnitroblokový charakter, přičemž jde o vztah zřetelně „historicky“ odlišených stran (viz Strmiska 2001: 18).

V devíti polích ODS – ČSSD se setkáváme s šesti případy vztahu dvou hlavních pólů, z toho pětkrát s meziblokovým charakterem a jednou s pochybností o tom, zda jde o vnitro- či meziblokový charakter vztahů. Ve všech třech počátečních obdobích, charakteristických mj. přetrvávající slabostí ČSSD, se pak jedná o vztah hlavního a vedlejšího pólu meziblokového charakteru.

Nejrozmanitější je vztah ODS ke středovým formacím (strany typu KDU-ČSL, ED, US či „moravistické“ strany). Jednou je toto interakční pole zcela prázdné. Šestkrát se pak jedná o vztah hlavního a vedlejšího pólu (doposud nikdy naopak), z toho čtyřikrát vnitroblokového a dvakrát meziblokového charakteru (vztah ODS a HSDS a MNS v Brně 1994–1998 a ODS – KDU-ČSL a nezávislých v Ostravě od roku 2002). Dvakrát se setkáváme se vztahem dvou hlavních pólů, z toho jednou meziblokového charakteru a jednou podoby jen velmi obtížně určitelné (Praha a vztah ODS a ED od roku 2002).

Relativně nejstabilnější se tak jeví vztah pólů umístěných v sektorech levicovém a levo-středovém.

4. Závěr

Zkoumání jsme podrobili hypotézu, že komunální stranické systémy Prahy, Brna a Ostravy se budou, přinejmenším co do konfigurace pólů, přes některé základní shody odlišovat. Tento předpoklad byl potvrzen. Zásadní a nepopiratelná shoda tří komunálních stranických systémů panuje v tom, že ve všech sledovaných obdobích působil ve všech třech hlavní stranicko-politický pól reprezentující pravostředovou ideovou orientaci – ODS. Ani jeden z analyzovaných systémů nevykazoval známky symetričnosti v oblasti konfigurace pólů. Zatímco v Praze a Brně existoval v roce 1994 pouze jeden hlavní – pravostředový – pól, který byl v dalších letech doplněn levostředovým, popř. i středovým, v Ostravě se setkáváme s výraznější bipolarností již v roce 1994, která ve svém důsledku vedla až k současné výrazně polarizované struktuře stranického systému. Oproti tomu Brno je nejméně polarizovaným systémem.

Žádný ze systémů *prozatím* nevykázal strnulost v podobě „zamrznutí“ stranických interakcí a vazeb. Opatrnost či mírná skepse je však na místě v případě Prahy, která má k této „strnulosti“, především kvůli vztahům pravostředového a středového sektoru, nejbližší.

Jsme si samozřejmě vědomi řady problematických míst, které tato stať obsahuje. Nicméně naší snahou bylo alespoň částečně přenést koncept stranické polarizace a polí stranicko-politických interakcí na místní, komunální úroveň a s pokud možno velkou opatrností se snažit vyvodit nějaké konkrétní závěry. Samozřejmě, že je nutné být ve střehu před snahami *univerzálně* aplikovat tyto koncepty na sféru komunální politiky. Velkým nebezpečím, které se v této oblasti skrývá, je fakt podcenění dalších, pro komunální politiku mnohdy klíčových dimenzí fungování stranických soustav (personální, zájmové a jiné aspekty). Nicméně případné rozšíření výzkumné perspektivy na další statutární či jiná *velká* města může přinést pozoruhodné výsledky a změnu perspektivy (mnohdy škodolibě přezíravého) náhledu na stranické systémy na místní úrovni.

Poznámky:

1. Volby z listopadu 1990 považujeme za „zakladatelské“ kvůli charakteru tehdejšího střetu, kdy jediné dvě relevantní síly představoval dědic ideologické identity KSČ – KSČM a „všelidové hnutí“ – OF.
2. Ačkoli jejich vyvolání nebylo až do roku 2000 nijak složité – stačilo, aby odstoupila víc jak třetina zastupitelů, za něž by již nenastoupili náhradníci. To byl případ např. Českých Budějovic v roce 1998 a řady menších měst.
3. Malou polarizovanost chápeme menší ideologickou vzdálenost mezi jednotlivými póly.

Literatura:

- Balik, S. (2002): *Komunální koalice, vzor 2002*, Revue Proglas, č. 10, roč. XIII., s. 13–15.
- Balik, S. (2002): *Komunální volby – česká pravice se odráží ode dna?*, Revue Proglas, č. 9, roč. XIII., s. 17–18.
- Český statistický úřad (<http://www.volby.cz>)
- Strmiska, M. (2001): *Póly a polarita v postautoritářských multipartismech. Polarita, centrismus a transformace „středu“ ve stranicko-politických soustavách Řecka, Španělska a Portugalska*, Politologický časopis, č. 1, roč. VIII., s. 3–29.

Příloha – výsledky komunálních voleb (v procentech získaných hlasů)

<i>Praha</i> Kandidátní listina	1994 (%)	1998 (%)	2002 (%)
Občanská demokratická strana	41,16	36,88	35,54
Komunistická strana Čech a Moravy	10,67	10,02	10,83
Občanská demokratická aliance	9,42	-	-
Česká strana sociálně demokratická	8,60	17,53	14,66
Demokratická unie (1994)/Unie svobody-Demokratická unie	5,16	-	5,64
Čtyřkoalice	-	28,07	-
Evropští demokraté	-	-	18,37
<i>Brno</i> Kandidátní listina	1994 (%)	1998 (%)	2002 (%)
Občanská demokratická strana	24,99	28,68	32,34
Občanská demokratická aliance	12,47	-	-
Komunistická strana Čech a Moravy	11,92	11,11	13,13
Česká strana sociálně demokratická	9,61	21,81	16,00
Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová	8,97	13,06	13,84
Koalice Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa, Sdružení důchodců České republiky	4,73	-	-
Hnutí samosprávné Moravy a Slezska	4,36	-	-
Moravská národní strana	3,30	-	-
Unie svobody-Demokratická unie	-	9,70	4,62
Strana zelených	-	-	5,80
<i>Ostrava</i> Kandidátní listina	1994 (%)	1998 (%)	2002 (%)
Občanská demokratická strana	31,57	33,57	31,70
Komunistická strana Čech a Moravy	21,66	16,81	20,59
Česká strana sociálně demokratická	12,12	27,07	25,73
Sdružení nezávislých kandidátů	7,08	-	5,62
Koalice Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa, Sdružení důchodců České republiky	6,43	-	-
Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová	5,40	7,49	7,11
Občanská demokratická aliance	5,04	-	-
Unie svobody	-	4,76	3,65